

Strah potrošnikov glede prehranske varnosti v Sloveniji v obdobju prvega vala COVID-19 krize

Maja TURNŠEK^{1,2}, Ranka JUNGE³, Vesna MILIČIČ⁴, Martina BAVEC⁵

Received October 16, 2020; accepted February 27, 2023.
Delo je prispelo 16. oktobra 2020, sprejeto 27. februarja 2023

Consumers' fear regarding food security in Slovenia during the first wave of COVID-19 crisis

Abstract: The various crises are having a significant impact on the entire food sector and are changing the attitudes of Europeans as well as policies on the importance of food security and sustainably produced quality and safe food for consumer health. The paper focuses on the consumer's fear of food security for the time of the first wave of COVID-19 and the associated concern for food security in the future and the changes in consumer behaviour. The online survey in Slovenia was conducted in June 2020 using a "snowball" method. The sample included 490 individuals. The results showed that both measured forms of fear (i) fear over food security during the first wave of COVID-19 crisis, and (ii) fear over food security in the future were statistically significant, moderately strong and positively associated with almost all forms of self-perceived behaviour change caused by the COVID-19 crisis. The respondents focused more on buying locally produced and processed food, food stockpiling and decreasing food waste. Only minor changes were expressed with regards to their food purchasing channels, with the elderly, the highly educated and those who classified themselves in a higher social class buying more often directly from farmers. In the future, the results of this research should be compared with other countries and the impact of an individual's economic situation and the impact of promotional campaigns on agricultural products on changing consumer behaviour should also be analysed in more detail.

Key words: food self-sufficiency; food security; COVID-19; consumer; food chain; statistical analysis; consumer habits

Strah potrošnikov glede prehranske varnosti v Sloveniji v obdobju prvega vala COVID-19 krize

Izvleček: Raznovrstne krize znatno vplivajo na celoten prehranski sektor in spreminjajo stališča Evropejcev in politik o pomenu prehranske varnosti, trajnostno pridelane, kakovostne in varne hrane za zdravje potrošnikov. Prispevek se osredotoča na strah glede prehranske varnosti v času prvega vala COVID-19 krize v Sloveniji, na z njim povezan strah glede prehranske varnosti v prihodnje in na spremembe potrošnih vedenj. Spletno anketiranje je bilo v Sloveniji izvedeno v juniju 2020 na način »snežene kepe« in je zajelo 490 posameznikov. Rezultati so pokazali, da sta obe merjeni obliki strahu (i) strah o prehranski varnosti med prvim valom COVID-19 krize in (ii) strah o prehranski varnosti v prihodnosti statistično značilno, srednje močno in pozitivno povezani s skoraj vsemi samozaznanimi spremembami lastnega vedenja zaradi pojava COVID-19 krize. Anketiranci so se najbolj osredotočili na nakup živil, ki so pridelana in predelana v Sloveniji, na ustvarjanje večjih prehranskih zalog ter na večjo pazljivost pri tem, koliko hrane zavržejo. Zgolj manjše spremembe pa so izrazili glede nakupnih kanalov, pri čemer so neposredno od kmetov pogosteje nakupovali starejši, višje izobraženi in ti, ki se samouvrščajo v višji družbeni razred. V prihodnje bi bilo treba vključiti reprezentativen vzorec in primerjati rezultate z rezultati v drugih državah in podrobneje analizirati vpliv posameznikovega ekonomskega položaja in vpliv promocijskih kampanj na spremembo potrošnih vedenj.

Ključne besede: samooskrba s hrano; prehranska varnost; COVID-19; potrošnik; prehranska veriga; statistična analiza; nakupovalne navade

1 Univerza v Mariboru, Fakulteta za turizem, Maribor, Slovenija

2 Korespondenčni avtor, e-naslov: maja.turnsek@um.si

3 Zurich University of Applied Sciences (ZHAW), Institute of Natural Resource Sciences (IUNR), Switzerland

4 GZS-Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij, Ljubljana, Slovenija

5 Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede, Maribor, Slovenija

1 UVOD

Pandemija COVID-19 ni zgolj zdravstvena kriza, temveč zaobjema tudi ostale sektorje družbe, med drugimi vpliva tudi na agro-živilski sektor v Sloveniji. Zaprtje države med prvim valom je bilo nepričakovano in je povzročilo različne posledice. Zadnja desetletja so različne krize (npr. globalna finančna v letu 2008, suše, poplave in druge nepredvidljive vremenske razmere tudi kot posledica podnebnih sprememb) in prehranski škandali (prisotnost ostankov pesticidov, antibiotikov, potvorbe živil) spreminjale stališča prebivalcev Evropske unije (EU) in tudi politike o pomenu prehranske varnosti in trajnostno pridelane kakovostne in varne hrane za zdravje potrošnikov. Tovrstne krize so med drugim imele pomembno vlogo pri spreminjanju miselnosti in sprejetju Zelenega dogovora Evropske unije (Evropska komisija, 2023) ter nove strategije »Farm to Fork« za pravičen, zdrav in okolju prijazen prehranski sistem, kjer so med dolgoročnimi cilji zmanjšanje uporabe pesticidov za 50 %, mineralnih gnojil za 20 %, zmanjšanje porabe antibiotikov v reji živali in povečanje obsega ekološke pridelave v EU na najmanj 25 % kmetijskih obdelovalnih površin do leta 2030 (Evropska komisija, 2020a). Prehranska varnost in večja samooskrba s hrano sta tudi strateški usmeritvi nacionalne kmetijske politike (Resolucija o nacionalnem ..., 2020, Strateški načrt ..., 2022).

Pandemija COVID-19 je med drugim znatno vplivala na prehranske tokove, tako na lokalni kot tudi na svetovni ravni. Organizacija Združenih narodov za prehrano in kmetijstvo (FAO) opredeljuje štiri stebre zanesljivosti preskrbe s hrano: razpoložljivost hrane (ali preskrba s hrano), dostop do hrane (ekonomski in fizični), uporaba hrane (prehransko stanje posameznikov) in stabilnost ostalih treh dimenzij skozi čas (FAO, 2008). V času pandemije COVID-19 so bili v marsikateri državi ogroženi vsi štirje stebri prehranske varnosti (Barcaccia in sod., 2020, Deaton in Deaton, 2020, Devereux in sod., 2020, Laborde in sod., 2020). Po drugi strani pa moramo upoštevati, da so prehransko industrijo v času pandemije pogosto zaščitili ustrezni vladni ukrepi, kar je prispevalo k zmanjšanju negativnih učinkov, ki bi jih sicer lahko utrpela. Vprašanja razumevanja razsežnosti te krize in zagotavljanje prehranske varnosti prebivalstva so tako postala prioriteta področja vladnih politik in medijskih poročanj. Pomembno vlogo pri oblikovanju tovrstnih politik pa bi morale imeti podrobno poznavanje vedenja potrošnikov v obdobju krize COVID-19 in faktorjev, ki vplivajo na spremembe tega vedenja.

Raziskava se primarno osredotoča na strah potrošnikov glede prehranske varnosti v obdobju prvega vala krize COVID-19 in z njim povezan strah glede prihodnje prehranske varnosti v prihodnje. Prav tako preverja, ali

sta ti dve obliki strahu vplivali na spremembe potrošnih vedenj zaradi epidemije COVID-19. Kriza v obdobju COVID-19 je namreč izredno stanje, v katerem so potrošniki izpostavljeni velikim spremembam, pričujoča raziskava pa dodaja košček k mozaiku zbiranja podatkov o psiholoških mehanizmih in demografskih razlikah, ki pojasnjujejo spremembe v vedenju potrošnikov za časa kriz, kot je epidemija COVID-19.

1.1 PREHRANSKA VARNOST IN SAMOOSKRBA S HRANO V SLOVENIJI

V Sloveniji smo v javnem diskurzu pogosto priča mešanju različnih terminov, ki so sorodni, vendar ne enaki konceptu prehranske varnosti. Zato v nadaljevanju podajamo prevode iz angleščine in nemščine ter kratke povzetke definicij ključnih terminov (Preglednica 1).

Prehranska varnost obstaja, kadar imajo vsi ljudje ves čas fizični in ekonomski dostop do zadostne količine varne in kakovostne hrane, ki ustreza njihovim prehranskim potrebam za aktivno in zdravo življenje (FAO, 2008).

Varnost živil FAO (2003) opredeljuje kot odsotnost vseh nevarnosti, kroničnih ali akutnih, zaradi katerih bi živilo lahko bilo nevarno za zdravje ljudi. Do nevarnosti, ki ogrožajo živila lahko pride v katerikoli stopnji živilsko predelovalne verige, t.j. od pridelave oziroma proizvodnje živila do zaužitja in so posledica okoljskih onesnaženj, neprimernih kmetijskih ali proizvodnih praks in skladiščenja ter neznanja in neosveščenosti ljudi pri izbiri in pripravi hrane. Varna živila, ki ne ogrožajo človekovega zdravja so osnova zdrave prehrane in pomemben dejavnik javnega zdravja (NIJZ, 2023).

Ideja prehranske suverenosti se prvič pojavi v javnosti na Svetovnem vrhu hrane leta 1996 s strani mednarodne iniciative La Via Campesina (La Via Campesina, 2003), ki prehransko suverenost opredeli kot osnovno človekovo pravico in pravico vsakega naroda, da vzdržuje in razvija lastno kapaciteto pridelave hrane ob hkratnem upoštevanju kulturnih in pridelovalnih razlik. Prehranska suverenost je po tej definicij predpogoj za doseganje prehranske varnosti in predstavlja alternativo neoliberalnim politikam.

Prehranska varnost je povezana s stopnjo samooskrbe s hrano. Stopnja samooskrbe s hrano je obseg, v katerem domača proizvodnja pokriva domačo potrošnjo (potrošnja za prehrano, krmo in potrošnjo v industriji) pri posameznih kmetijskih proizvodih (Hiti Dvoršak in Bele, 2020a). V Sloveniji se stopnja samooskrbe razlikuje za živinorejo in rastlinsko pridelavo. Na slednjo namreč bolj vplivajo vremenske razmere posameznih letin. V povprečju let 2014–2018 je dosežena večja samooskrba

Preglednica 1: Definicije pojmov v zvezi s prehrano

Definicija	Angleški izraz	Nemški izraz	Slovenski prevod
Stanje zanesljivega dostopa do zadostne količine cenovno dostopne in kakovostne hrane (FAO, 2008).	Food security	Ernährungssicherheit	Prehranska varnost
Obseg, v katerem lahko država (regija, gospodinjstvo, posameznik) zadovolji svoje potrebe po hrani iz lastne domače pridelave (FAO, 1999).	Food self-sufficiency	Selbstversorgung mit Lebensmitteln	Samooskrba s hrano
Odsotnost vseh nevarnosti, kroničnih ali akutnih, zaradi katerih bi hrana lahko bila nevarna za zdravje potrošnika (FAO, 2003).	Food safety	Lebensmittelsicherheit	Varnost živil
Pravica ljudi do zdrave in kulturno ustrezne hrane, pridelane po okoljsko sprejemljivih in kulturno ustreznih metodah, in njihova pravica do opredelitve lastnih prehranskih in kmetijskih sistemov (La Via Campesina, 2003).	Food sovereignty	Ernährungssouveränität	Prehranska suverenost

pri koruzi 86 % in ječmenu 72 %, ki sta namenjena krmi, v primerjavi z rastlinami za neposredno prehrano ljudi, kot so krompir 56 %, pšenica 50 %, zelenjava 40 % in sadje 37 %. Zaradi manjše porabe na prebivalca in večje prireje je v 2019 dosežena samooskrba pri mesu večja za 2 % od povprečja petih predhodnih let, ki znaša za mleko 127 %, meso perutnine 108 %, goveje meso 106 %, meso drobnice 87 % in prašičje meso 37 %. Zmanjšala se je samooskrba z jajci in medom (petletno povprečje 93 % oz. 55 %) (Bedrač in sod., 2020). Kljub nekaterim velikim deležem samooskrbe pri živinoreji ostaja dejstvo, da je tudi za to prirejo skoraj vsa beljakovinska krma (prevladujejo gensko spremenjene sojine tropine) iz uvoza (Grobelnik Mlakar in sod., 2017). To je tudi širši evropski problem, saj je npr. le 8 % pokritost potreb po soji s pridelavo v Evropi in ta uvozna odvisnost vpliva na prehransko varnost in predstavlja veliko izpostavljenost evropske živinoreje krizam, ki so se zvrstile v zadnjem obdobju kot npr. 2018 trgovinska vojna s krmo za živali med ZDA in Kitajsko, v 2019 epidemija prašičje kuge, podnebne spremembe s pomanjkanjem padavin, suša in visoke temperature ter požari v Amazoniji, čemur je sledilo zaprtje tovarn in tudi državnih meja ob COVID-19 krizi v letu 2020 (Evropska komisija, 2020b).

Slovenija je del globalnega trga tako kot uvoznik kot izvoznik hrane. Pomemben delež v Sloveniji pridelanih kmetijskih pridelkov in vzrejenih živali ali njihovega mesa in mleka ter tudi živil iz v Sloveniji pridelanih surovin se izvozi – pri nekaterih segmentih je zunanjetrgovinska bilanca celo pozitivna. V letih 2018 in 2019 je bila ta dosežena pri skupinah “razna živila”, “izdelki iz mesa”, “žive živali” ter “oljna semena” (Bedrač in sod. 2020), kar pomeni, da se npr. ves pridelek semen oljne ogrščice izvozi, surovo olje te in drugih oljnic (sončnice) pa se uvozi in v Sloveniji samo rafinira. Prav tako se v Slovenijo v velikem obsegu uvažajo slabše kategorije kakovosti mesa in užitni klavni odpadki za predelavo v

mesne izdelke, medtem ko se veliko živih živali in svežega govejega mesa izvozi. V Sloveniji je več kot 70 % potrošene hrane uvožene, le približno tretjina je slovenskega izvora (Hiti Dvoršak in Bele, 2020b). V zadnjih letih je izvoz hrane pokrival približno polovičen delež uvoza, pri čemer se je vrednostni izvoz povečal predvsem na račun nepredelanih kmetijskih proizvodov, uvoz pa na račun predelanih proizvodov (Hiti Dvoršak in Bele, 2020c). Slovenska pridelava pogosto cenovno ni konkurenčna masovni industrijski pridelavi/reji v tujini. Razlogov za to je več; med drugim majhnost kmetij in težjih razmer pridelave na kar 85 % kmetijskih obdelovalnih površin (gorska in hribovska območja ter druge omejitve), zaščiteni območja Natura 2000, omejitve pridelave na vodovarstvenih območjih, stroški delovne sile in tudi tehnološka zaostalost nekaterih panog, z izjemo majhnega števila kmetijskih gospodarstev in panog (npr. hmelj) (MKGP, 2020a). V luči teh dejstev je zato izrednega pomena analizirati, kakšen je odziv slovenskih potrošnikov na krizo, kot je epidemija COVID-19.

1.2 ODZIVI POTROŠNIKOV NA OSKRBO S HRANO V ČASU PANDEMIJE COVID-19

Medtem ko se svet bori s pandemijo in so motena tako gospodarstva kot preživetje posameznikov, bodo v razmerju do prehranske varnosti verjetno najbolj trpeli revni in ranljivi (IFPRI, 2020). Laborde in sod. (2020) podajajo pregled tveganj za globalno prehransko varnost in napovedujejo, da bodo pri tem, v finančnem smislu, najbolj prizadeta najrevnejša gospodinjstva, ki za hrano namenijo do 70 % svojih skupnih prihodkov. Prav tako napovedujejo motnje v proizvodnji hrane, prehranskih verigah in trgovinskih omejitvah. To bo po napovedih Laborde in sod. (2020) na odločitve potrošnikov vplivalo tako, da bodo posegali k cenejši hrani slabše kakovosti.

Tudi slovenski potrošniki so pri izbiri živil na ceno hrane zelo občutljivi, saj je dostopna cena živila pomembna za več kot polovico (60,6 %) odraslih in starejših odraslih (Gregorič in sod., 2019). Arndt in sod. (2020) prihajajo do podobnih zaključkov v svoji makroekonomske analizi o izgubi dohodka gospodinjstev v povezavi z njihovimi izdatki v gospodinjstvu in stopnjo izobrazbe. Rezultati njihove študije so pokazali, da bodo najbolj ranljiva gospodinjstva z nizko izobrazbo in veliko odvisnostjo od prihodkov iz dela. Do podobnih ugotovitev prihaja tudi Béné (2020), ki opozarja na to, da je slaba pripravljenost odločevalcev politik za ustrezno krmiljenje med zajezitvijo zdravstvene krize in gospodarstvom, najbolj vplivala na revnejši sloj prebivalstva.

Boumphrey (2020) primerja prehransko potrošnjo z drugimi tipi potrošnje in napoveduje, da bodo zgolj prehranski trgi ostali na približno enakih ravneh, medtem ko bo COVID-19 kriza zelo negativno delovala na skoraj vse ostale tipe potrošnje, saj se potrošniki fokusirajo na varčevanje. Potrošniki bodo v prihodnje bolj osredotočeni nase in družino, na preventivne zdravstvene ukrepe in povečanje odpornosti. Nadalje napoveduje fokus potrošnikov na vprašanja zavržkov hrane in prehranske varnosti, medtem ko bodo ostala vprašanja, vezana na trajnost pridelave in pakiranje, v času krize, izgubila na pomembnosti (Boumphrey, 2020).

Raziskave, ki proučujejo potrebe in vedenje potrošnikov nakazujejo številne preobrate nakupnih navad potrošnikov po COVID-19 krizi, nekateri izmed njih so bili identificirani tudi v Sloveniji. Jribi in sod. (2020) navajajo, da je COVID-19 povečal skrb potrošnikov za zmanjševanje zavržkov hrane. Podobno je konec aprila 2020 Inštitut za nutricionistiko opravil raziskavo na 602 prebivalcih Slovenije. Petina slovenskih anketirancev je poročala o manjši količini zavržene hrane (Kušar, 2020, Janssen in sod., 2021).

Po podatkih Gerholda (2020), je bil primaren odziv potrošnikov na krizo povečevanje prehranskih zalog, kar je potrdila tudi raziskava Inštituta za nutricionistiko v Sloveniji, kjer je kar 43 % gospodinjstev poročalo o povečanih zalogah hrane (Kušar, 2020, Janssen in sod., 2021). Glede na interpretacijo raziskovalcev je to na eni strani posledica izražene skrbi pred nezadostno preskrbo s hrano, na drugi strani pa tudi skrbi, povezane s tveganjem, da bi se pri nakupovanju živil lahko okužili. Posledica povečevanja prehranskih zalog, ki jo napoveduje Boumphrey (2020), naj bi bilo tudi zmanjševanje t.i. impulzivnega nakupovanja, saj bodo potrošniki šli po nakupih manj pogosto, vendar po večje zaloge.

Pomembne spremembe pa se pričakujejo glede nakupnih kanalov potrošnikov. Glede na Boumphrey (2020) je pandemija COVID-19 med številnimi potrošniki, predvsem starejšimi, spodbudila spletno nakupo-

vanje, medtem ko je mlajša generacija potrošnikov kupovala manj pogosto in na zalogo (predvsem osnovna živila). V Sloveniji je bila dve zaporedni leti (februar 2019 in julij 2020) izvedena reprezentativna anketa o odnosu slovenskih potrošnikov do hrane in nakupnih navadah s fokusom na ekološko pridelana živila, ki pa je slučajno sovpadla tudi s COVID-19 krizo (Aragon, 2020). Po teh podatkih se je v prvem valu COVID-19 pogostost nakupa živil in s tem tudi ekoloških živil v letu 2020 v primerjavi z 2019 zmanjšala, kar je potrdila tudi podobna anketa Inštituta za nutricionistiko - pogostost nakupov se je v obdobju prvega vala COVID-19 iz večkrat na teden v povprečju zmanjšala na tedenske nakupe ali še redkeje (Kušar, 2000, Janssen in sod., 2021). Povprečno število prodajnih kanalov, ki jih potrošnik obišče za nakup živil, se je po krizi COVID-19 statistično značilno zmanjšalo iz 3,2 prodajnih mest v letu 2019 na 2,9 prodajnih mest v letu 2020 (Aragon, 2020).

Raziskava Aragon je pokazala, da je v letu 2020 nakup živil v trgovskih centrih in diskontih postal še pomembnejši kraj nakupa kot v enaki raziskavi v letu 2019, ko je več anketirancev izjavilo, da kupujejo neposredno od kmetov bodisi na kmetiji ali na tržnicah, ki so glavni nakupni kanal zlasti za tiste potrošnike, ki zelo pogosto posegajo po ekološko pridelani hrani (Aragon, 2020). Inštitut za nutricionistiko pa nasprotno ugotavlja, da so slovenska gospodinjstva v času pandemije za preskrbo s hrano bistveno manj uporabljala večje trgovine, medtem ko se je znatno povečal obseg naročanja živil na dom. Pri preskrbi s hrano so se anketiranci bolj posluževali živilskih prodajalnic, ki so bližje domu in lokalnih ponudnikov, kjer kupuje 19 % gospodinjstev. Pri tem opažajo še posebej značilne razlike med podeželjem v primerjavi z mesti - na podeželju se je skoraj izenačil z mesti delež nakupovanja z dostavo na dom (13 % oz. 15 % gospodinjstev) pri čemer se je nakupovanje z dostavo na dom povečalo za 152 % pri svežem sadju in zelenjavi (Kušar, 2020, Janssen in sod., 2021). Tako glede na neskladnost podatkov iz teh dveh raziskav ostaja odprto vprašanje, ali so potrošniki za časa COVID-19 res v večji meri naročali neposredno od kmetov, ali ne.

Kot zadnje, proučevanje odnosa slovenskih potrošnikov do hrane kaže, da je v zadnjem desetletju pri nakupu slovensko poreklo (pridelano in predelano v Sloveniji) pridobilo na pomenu, čeprav potrošniki v večini primerov ne ločijo te kategorije od v Sloveniji samo predelanih živil iz uvoženih surovin, ki se na trgovskih policah oglašujejo kot slovenski proizvodi večinoma pod različnimi blagovnimi znamkami trgovskih verig, ki so med potrošniki najbolj prepoznavne (Aragon, 2020). Rezultati Nacionalnega inštituta za javno zdravje kažejo, da je najpomembnejša lastnost za nakup hrane sicer okus (78 %), a je na drugem mestu (64,6 %) za odrasle in sta-

rejše odrasle lokalna pridelava ali domača hrana (Gregorič in sod., 2019). Manjkajo pa podatki o tem, v kolikšni meri so slovenski potrošniki zaradi COVID-19 krize dali poudarka na pridelanem in predelanem v Sloveniji in ali je na to vplival strah glede prehranske varnosti za časa COVID-19 krize in glede prehranske varnosti v prihodnosti. Glede na Boumphreyeve napovedi (2020) o tem, da bodo v krizi potrošniki dali manj fokusa na vprašanje porekla pridelave hrane, bi namreč po eni strani pričakovali, da bo torej fokus potrošnikov na pridelano in predelano v Sloveniji izgubil na pomenu. Po drugi strani pa je v tem obdobju v Sloveniji bilo dano še več pozornosti različnim promocijskim kampanjam za ozaveščanje potrošnikov o pomenu slovenske hrane (MKGP, 2020 in GZS-ZKŽP, 2020) in je zato zanimivo vprašanje, kakšno je bilo dejansko stanje med slovenskimi potrošniki.

Cilj pričujoče raziskave je nadgraditi dosedanje dostopne raziskave in analizirati globlje psihološke mehanizme, ki povzročajo spremembe nakupnega vedenja zaradi COVID-19 krize. Specifično, raziskovalci Inštituta za nutricionistiko (Kušar, 2020, Jansenn in sod., 2021) interpretirajo rezultate čez prizmo skrbi pred nezadostno preskrbo s hrano, pri čemer nimamo podatkov o tem, koliko so ljudje zares bili zaskrbljeni in kakšna, če sploh je povezava med tovrstnim strahom in nakupnim vedenjem potrošnikov. Tako pričujoča raziskava oblikuje poglobljen merski instrument za merjenje strahu glede prehranske varnosti in preverja v kolikšni meri je strah vzrok za spremembe vedenj, ob standardnih demografskih spremenljivkah starosti, izobrazbe, družbenega razreda, kraja prebivanja in spola.

2 MATERIAL IN METODE

Za izvedbo raziskave je bila uporabljena metoda spletnega anketiranja s pomočjo spletnega orodja Ika (Ika, 2020). Prednost te metode je relativno hiter proces zbiranja podatkov in enostavnost za udeležence. Omejitev je predvsem v vzorčenju: omejitev na uporabnike interneta in omejitev t. i. vzorca »snežne kepe«, kjer je vzorec omejen na družbene skupine, do katerih segajo prvotni kontakti (če so npr. prvotni kontakti med visoko izobraženimi, bo delež v samem vzorcu večji).

Vprašanja se delijo na stališčna vprašanja in vedenjska vprašanja. Stališčna vprašanja merijo dve obliki strahu: zaznavanje prehranske varnosti v obdobju pandemije COVID-19 ter zaznavanje grožnje prehranski varnosti v prihodnosti. Glede na štiri stebre prehranske varnosti opredeljene s strani FAO sta bili v anketnem vprašalniku zajeti dve dimenziji: zaznavanje razpoložljivosti hrane (angl. food availability) in zaznavanje dostopa do hrane (angl. access to food). Vprašanja so bila deloma obliko-

vana po zgledu t. i. zaznavanje dostopa do zdrave hrane (Freedman in Bell, 2009), prilagojenega na situacijo COVID-19 v Sloveniji. Zaznavanje grožnje prehranski varnosti v prihodnosti je bila merjena s prilagojenimi vprašanji, po zgledu teorije »apelov strahu« (Witte, 1994). Potrošnikom so bila zastavljena vprašanja glede tega, kako verjetno je, da bo prehranska varnost pomembno tveganje v prihodnosti. V vseh primerih je šlo za tip trditve po zgledu Likertove petstopenjske lestvice od »1: sploh se ne strinjam« do »5: popolnoma se strinjam«. Celoten vprašalnik je bil razdeljen v tri različne sklope: ob demografskih vprašanjih tudi 17 trditve o strahu in vedenjih, razdeljenih v štiri različne sklope (natančne trditve so navedene v Preglednicah 3, 4 in 5).

Pri vedenjskih vprašanjih je bilo merjeno samozaznavanja učinkov COVID-19 krize na potrošnje in vedenje. Vprašanja, vezana na odziv zmanjševanja prehranskih odpadkov, so bila pripravljena po zgledu Jribi in sod. (2020); vprašanja, vezana na prehranske zaloge, pa po zgledu Gerhold (2020). Dodana so bila še vprašanja o spremembi nakupnih kanalov in vprašanje o večji osredotočenosti na nakup hrane, ki je bila pridelana in predelana v državi prebivanja. Tudi v teh primerih je šlo za 5-stopenjsko Likertovo lestvico. Vprašanja so bila omejena na dejstvena vprašanja, to je na vprašanja o vedenjih za časa COVID-19 krize spomladi 2020, pri čemer je tako omejitev raziskave samozaznavanje in ne dejansko spremljanje vedenj.

Za analizo podatkov je bil uporabljen program SPSS. Deskriptivna analiza je bila omejena na izračun povprečnih vrednosti in standardnih odklonov oz. delež veljavnih odgovorov po skupinah. Trditve, ki so bile vsebinsko »obrnjene«, so bile rekodirane. Za testiranje zanesljivosti vprašalnika na treh ločenih sklopih vprašanj je bila uporabljena metoda analize notranje konsistentnosti s pomočjo Cronbachovega alfa koeficienta. Za preverbo konstruktivne veljavnosti vprašanj je bila za vsa vprašanja, ki merijo isto teoretsko spremenljivko, uporabljena faktorska analiza s pravokotno rotacijo. Faktorska analiza je študij povezav med spremenljivkami, s katerim poizkušamo najti novo množico spremenljivk, ki predstavljajo kar je skupnega opazovanim spremenljivkam (Ferligoj, 2001). Z njo je bilo preverjeno ali lahko za indikatorje ene spremenljivke najdemo en osrednji dejavnik, ki pojasni čim večji delež variance - in s tem potrdimo, da gre za dober merski instrument, ki z različnimi indikatorji meri isto teoretsko spremenljivko. Za analizo korelacij med odvisnimi spremenljivkami (indikatorji samozaznavanja učinkov COVID-19 krize na lastno prehransko potrošnjo) in neodvisnimi razmernostnimi spremenljivkami (oba tipa strahu in starost) je bil uporabljen Spearmanov koeficient. Za analizo razlik samozaznavanja učinkov COVID-19 krize na lastno prehransko

potrošnja glede na neodvisne nominalne spremenljivke pa sta bila uporabljena Kruskal-Wallisov test (izobrazba, razred, kraj) in Mann-Whitneyev U test za neodvisne vzorce (spol).

3 REZULTATI IN DISKUSIJA

3.1 OPIS VZORCA

Vzorčenje je potekalo v juniju 2020, dober mesec po sprostitvi strogih ukrepov samoizolacije in v obdobju, ko je Slovenija razglasila uraden konec prvega vala epidemije v Sloveniji. Vprašanja v raziskavi so bila zastavljena na način, da so povpraševala o obdobju najstrožjih ukrepov v prvem valu epidemije COVID-19 v Sloveniji, torej med februarjem in majem 2020.

Postopek vzorčenja je potekal na način t. i. »snežne kepe«, kjer so bili anketiranci naprošeni, da spletno anketo delijo naprej do svojih znancev. Začetni kontakti so bili osebni kontakti avtoric tega prispevka (elektronski

Preglednica 2: Opis vzorca

Spol (n veljavnih = 460)	veljavni delež (%)
Moški	21,5
Ženski	78,5
Starost (n veljavnih = 454) (arit. sredina: 35,6 let, st. odklon: 18,5 let)	
20 let ali manj	1,8
21 do 35 let	33,7
36 do 55 let	48,2
56 let ali več	16,3
Izobrazba (n veljavnih = 463)	
Srednja šola ali manj	21,4
Višja šola	16,6
Univerzitetna izobrazba	44,7
Specialistični študij, magisterij, doktorat	17,3
Velikost kraja prebivanja (n veljavnih = 467)	
Do 2,000 prebivalcev	40,9
Več kot 2,000 do 50,000 prebivalcev	38,5
Več kot 50,000 prebivalcev	20,6
Samouvrstitev v družbeni razred (n veljavnih = 428)	
Nižji srednji razred, nižji razred ali delavski razred	18,9
Srednji razred	54,4
Višji srednji razred ali višji razred	25,5

naslovi, Facebook in LinkedIn kontakti) in objava vabil k sodelovanju v raziskavi prek Facebook skupin v slovensščini, ki združujejo ljudi z interesom za hrano ali vrtarjenje (5 tovrstnih skupin). Prednost tega pristopa je bila relativno hitra odzivnost in doseganje večjega števila udeležencev brez potrebnih dodatnih finančnih sredstev.

Vzorec je zajel 490 posameznikov, nekateri od njih niso želeli odgovoriti na vsa sociodemografska vprašanja. Najmanjše število veljavnih odgovorov je bilo pri vprašanju o samouvrstitvi v družbeni razred (n veljavnih = 428), kjer se preostali anketirani niso želeli opredeliti. V nadaljevanju zato podajamo število veljavnih odgovorov pri vsaki preglednici z rezultati analize posebej.

Pomembna omejitev uporabljenega pristopa vzorčenja je nereprezentativnost vzorca in s tem omejitev rezultatov s pristranostjo k ženskemu spolu, višji izobrazbi in višjemu družbenemu razredu (Preglednica 2). Pri tem je potrebno izpostaviti, da je glede spola vzorec nereprezentativen s stališča prebivalstva Slovenije – da pa je po drugi strani smiselno reprezentativen (podoben namenskemu vzorcu) glede na kulturne razlike spolno določenih družbenih vlog pri skrbi za prehrano v slovenskih gospodinjstvih. Povečini so za nakup hrane in prehranskih izdelkov v gospodinjstvu zadolžene ženske, kar izhaja iz tradicionalne vloge žensk v preteklosti (Crane in sod., 2019).

Po drugi strani je vzorec reprezentativen čez prizmo ruralno proti urbanemu: približno 40 % anketirancev po lastni presoji prebiva na podeželju (v kraju z manj kot 2.000 prebivalci), medtem ko približno 40 % anketiranih prebiva v mestnih naseljih in 20 % v naseljih mestnega območja, kar sovпада tudi z Eurostatovo statistiko po kateri 44 % odstotkov Slovencev prebiva na podeželju, na vmesnih območjih med mestom in podeželjem ter mestnih območjih pa okoli 56 % odstotkov (Eurostat, 2018).

Glede na omejitve vzorčenja je pri interpretaciji rezultatov treba imeti v mislih, da je posploševanje omejeno na tako oblikovan vzorec. Bolj kot v sami analizi deskriptivnih podatkov specifičnih za ta vzorec, je vrednost te raziskave v posploševanju pri korelaciji med stališči in vedenji, vezanimi na prehransko varnost in COVID-19 krizo.

3.2 STRAH O PREHRANSKI VARNOSTI MED COVID-19 KRIZO

Pri vprašanjih o strahu o prehranski varnosti med COVID-19 krizo (Preglednica 3) je faktorska analiza pokazala en istoimenski faktor, s katerim lahko pojasnimo 54,37 % skupne variance. Test zanesljivosti samo za ta sklop vprašanj pa je pokazal zmerno zanesljivost (Cronbachov alfa: 0,785). Tako lahko sklepamo, da je sestavlj-

Preglednica 3: Strah o prehranski varnosti med COVID-19 krizo (Cronbachov alfa: 0,785; faktorska analiza pojasni 54,37 % skupne variance)

Strah o prehranski varnosti med COVID-19 krizo (Cronbachov alfa: 0,785)	Aritmetična sredina	Standardni odklon	Faktorska analiza (54,37 % variance)
V zadnjih nekaj mesecih sem bil-a zaskrbljen-a o tem ali bom lahko enostavno kupoval-a sveže sadje in zelenjavo.	2,57	1,31	0,68
V času COVID-19 epidemije nisem bil-a v skrbeh glede nakupa svežega sadja in zelenjave. (rekodirano)	2,32	1,27	0,80
Sploh nisem bil-a zaskrbljen-a, kje bom lahko dobil-a/kupil-a sveže sadje ali zelenjavo v času COVID-19 epidemije. Na voljo je bilo in še vedno je dovolj kakovostnih prehranskih pridelkov in izdelkov. (rekodirano)	2,09	1,14	0,84
Prepričan-a sem, da so bile trgovine v moji okolici odlično založene z vsemi potrebnimi prehranskimi pridelki in izdelki, tudi v času COVID-19 epidemije. (rekodirano)	2,09	1,14	0,63
Bil-a sem zaskrbljen-a, da bodo lokalne trgovine v moji neposredni bližini prodajale zgolj staro in gnilo sadje in zelenjavo.	1,90	1,09	0,72
Indeks: povprečje (N = 490)	2,2	0,87	

na lestvica vsebinsko primerna in so vsa vprašanja na istem konstrukt, ki smo ga poimenovali "strah o prehranski varnosti med COVID-19 krizo".

Večina anketirancev v povprečju (2,2) ni bila zelo zaskrbljenih glede dostopnosti svežega sadja in zelenjave v času epidemije COVID-19 (Preglednica 3). Veliko večjo skrb so anketiranci izrazili glede enostavnosti dostopa do svežega sadja in zelenjave v obdobju zaprtja. To gre najverjetneje pripisati vladnim ukrepom za zaježitev epidemije COVID-19, ki so omejevali gibanje prebivalstva v sami občini prebivanja in tudi izven nje ter ukrepu, ki je omejeval časovno obdobje nakupov v trgovinah za določeno skupino prebivalstva (starejši, invalidi, nosečnice).

3.3 STRAH O PREHRANSKI VARNOSTI V PRIHODNOSTI

Pri vprašanjih, ki so merila zaznavanje grožnje prehranski varnosti, je faktorska analiza s pravokotno rotacijo ponovno pokazala samo en faktor, ki smo ga poimenovali dovzetnost grožnje, s katerim lahko pojasnimo 57,47 skupne variance. Cronbachov alfa (0,802) pokaže visoko zanesljivost merskega instrumenta. Tudi v tem primeru tako lahko sklepamo, da so vprašanja v skladu s teorijo Wittove (1994) oblikovana smiselno in skupaj merijo eno dimenzijo strahu o prehranski varnosti v prihodnje.

V povprečju vseh trditvev so anketirani srednje zaskrbljeni o prehranski varnosti v prihodnosti (2,46). Da je za prihodnost človeštva prehranska negotovost največja grožnja, je za anketirance visoko ocenjena bojazen

(3,49). Prav tako srednje visoko ocenjujejo prehransko negotovost Slovenije v prihodnosti (2,40), medtem ko je na individualni ravni ta nevarnost najmanj izražena (1,94 in 2,13), strah o prehranski varnosti bližnjih v prihodnosti pa je rahlo višji (2,35).

3.4 SAMOZAZNAVANJE SPREMEMB VEDENJ ZARADI COVID-19 KRIZE

Na tem mestu smo povpraševali o vedenjih: bolj specifično, spraševali smo o tem, v kolikšni meri so anketiranci sami pri sebi zaznali spremembe v svojih vedenjih, ki jih pripisujejo COVID-19 krizi. Pri sklopu vprašanj, ki so merila samozaznavanje sprememb vedenj za čas COVID-19 krize je Cronbachov alfa pokazal zmerno, a še vedno sprejemljivo zanesljivost (0,728). Faktorska analiza pa je tokrat pokazala dve komponenti s skupnim deležem pojasnjene variance 54,43 (Preglednica 5), ki smo ju poimenovali Komponenta 1 – Vsi učinki, ter Komponenta 2 – Prehranske zaloge in naročanje prek spleta.

Podrobna analiza komponent pokaže, da je v resnici primaren prvi faktor, saj so vse trditve na tej komponenti večje od 0,4 - tudi pri edinih dveh vprašanjih, ki imata na drugi komponenti vrednost nad 0,4. Pri tem se vsebinsko ne zarisujejo pomembne razlike med tema dvema vprašanjema proti drugim petim vprašanjem. V primerjavi z zgornjimi meritvami strahu, ki so stališčne narave, so različni vedenjski indikatorji dosti bolj pod vplivom zunanjih dejavnikov kot pod vplivom notranjih

Preglednica 4: Strah o prehranski varnosti v prihodnosti (Cronbachov alfa: 0,802)

Dovzetnost grožnje: zaznavanje verjetnosti, da bo prehranska varnost pomembno tveganje v prihodnosti (Cronbachov alfa: 0,802)	Aritmetična sredina	Standardni odklon	Faktorska analiza (57,47 % variance)
Prehranska negotovost predstavlja največjo grožnjo za človeštvo v bližnji prihodnosti.	3,49	1,20	0,52
V državi, v kateri trenutno prebivam, bodo ljudje v kriznih razmerah, podobnim tistim v času epidemije COVID-19 resno prehransko ogroženi.	2,40	1,25	0,72
Zelo verjetno je, da moji bližnji v prihodnjih krizah, podobnim krizi COVID-19, ne bodo imeli dostopa do kakovostne in zdrave hrane.	2,35	1,16	0,85
Zelo verjetno je, da bom tudi sam-a v prihodnjih krizah, podobnim krizi COVID-19, ostal-a brez kakovostne in zdrave hrane.	2,13	1,10	0,86
Sam-a sem v nevarnosti, da v prihodnosti ne bom imel-a dovolj kakovostne in zdrave hrane.	1,94	1,06	0,78
Indeks: povprečje (N = 446)	2,46	0,87	

vzgibov posameznika, zato ne pričakujemo enako velike skladnosti med vedenji, kot bi jo pri stališčih. Tako tega sklopa sedmih vprašanj v nadaljnji analizi povezav med spremenljivkami nismo analizirali s pomočjo indeksa, temveč smo vsako vprašanje obravnavali ločeno kot odvisno spremenljivko.

Analiza nakazuje, da lahko krizne situacije, kot je epidemija COVID-19, v določeni meri spremenijo po-

trošniške navade (Preglednica 5). Še posebej izstopa, da so se anketiranci zaradi epidemije COVID-19 najbolj osredotočili na nakup živil, ki so pridelana in predelana v Sloveniji (3,52). Osredotočenost na nakup živil lokalnega izvora v času epidemije dokazujejo tudi številne druge raziskave iz tujine (Nemes in sod., 2021, Zhang in sod., 2022).

Drugi najpogostejši odziv anketirancev na CO-

Preglednica 5: Samozaznavanje učinkov COVID-19 krize na lastno prehransko potrošnjo (Cronbachov alfa: 0,728)

Samozaznavanje učinkov COVID-19 krize na lastno prehransko potrošnjo (Cronbachov alfa: 0,728)	Aritmetična sredina	Standardni odklon	Faktorska analiza: Komponenta 1- Vsi učinki (38,28 % variance)	Faktorska analiza: Komponenta 2- Prehranske zaloge in naročanje prek spleta (16,15 % variance)
Zaradi epidemije COVID-19 sem se bolj osredotočil-a na nakup hrane, ki je pridelana in predelana v državi, kjer trenutno živim.	3,52	1,51	0,633	-0,581
Zaradi epidemije COVID-19 sem si naredil-a več prehranskih zalog kot ponavadi.	3,22	1,42	0,558	0,524
Zaradi epidemije COVID-19 sem bil-a bolj pazljiv-a, koliko hrane zavržem.	3,24	1,53	0,674	-0,114
Moje nakupovalne navade se zaradi epidemije COVID-19 niso popolnoma nič spremenile. (rekodirano)	2,87	1,40	0,672	0,238
Zaradi epidemije COVID-19 sem bolj pogosto kupoval-a hrano neposredno od kmeta bodisi prek spleta oziroma na kmetiji.	2,64	1,56	0,679	-0,421
Zaradi epidemije COVID-19 sem začel-a kupovati hrano v trgovinah, kjer je običajno nisem.	1,97	1,28	0,627	0,066
Zaradi epidemije COVID-19 sem hrano naročal-a po spletu bolj pogosto kot ponavadi.	1,73	1,29	0,457	0,518
Povprečje (N = 477)	2,75	0,88		

VID-19 krizo je povečati zalogo hrane (3,22), kar je v skladu s podobnimi raziskavami v tujini (Gerhold 2020, Wang in sod., 2020, Kušar 2020, Janssen in sod., 2021) in v Sloveniji. V določeni meri je to najverjetneje posledica medijskega poročanja v tem obdobju. Številne medijske objave (Delo, 2020, Slovenske novice, 2020, Žurnal24, 2020) so npr. med in tudi še pred uradno razglasitvijo epidemije, poročale o izpraznjenih policah z osnovnimi potrebščinami v trgovinah.

Na tretjem mestu po pogostosti je bila večja pazljivost pri tem, koliko hrane anketiranci zavržejo. Tudi ta rezultat je v skladu z raziskavami tako v Evropi (Kušar, 2020, Janssen in sod., 2021, Vidal-Mones in sod., 2021, Theodoridis in Zacharatos, 2022, Masotti in sod., 2023), kot izven nje (Jribi in sod. 2020, Everitt in sod., 2021, Chang in sod., 2022, Allahyari in sod., 2022, Deliberador in sod., 2023).

V času epidemije je bila deloma opazna tudi sprememba nakupovalnih poti, vendar so podatki le deloma v skladu z napovedmi in s podobnimi raziskavami tako doma (Kušar 2020) kot v ostalih državah po svetu (Boumphrey 2020, Aragon 2020, Janssen in sod., 2021, Masotti in sod., 2023). Na splošno anketiranci nekoliko

pogosteje pritrjujejo, da so se nakupovalne navade spremenile zaradi COVID-19 (2,87). Podobno se spremembe v rahli meri kažejo tudi pri nakupu neposredno od kmetov (2,64). Nasprotno pa se pri ostalih vprašanih anketiranci večinoma ne strinjajo s tem, da so spremenili svoje nakupne kanale. Še posebej preseneča odgovor anketirancev glede pogostejšega nakupa hrane prek spleta. Večina anketirancev se namreč s to trditvijo ni strinjala (1,73) in je bil ta odziv med najredkejšimi odzivi na krizo. Podobno majhen je bil odgovor na trditev, da bi zaradi COVID-19 anketiranci začeli hrano kupovati v trgovinah, kjer je običajno niso (1,97).

3.5 ANALIZA POVEZAV MED SPREMENLJIVKAMI IN RAZLIK MED SKUPINAMI

Za potrebe nadaljnje analize smo izračunali indekse kot povprečja na obeh spremenljivkah strahu. Kot odvisne spremenljivke smo obravnavali vse trditve, ki so mere samoznnavanje vedenjskih sprememb zaradi COVID-19 krize. Shapiro-Wilkov test je pokazal, da nobena izmed spremenljivk ni normalno porazdeljena. V namen

Preglednica 6: Spearmanovi koeficienti korelacije in statistična značilnost povezav

Trditve	Indeks: Strah o prehranski varnosti med COVID-19 krizo - povprečje 5 indikatorjev	Indeks: Strah o prehranski varnosti v prihodnosti - povprečje 5 indikatorjev	Starost
Zaradi epidemije COVID-19 sem si naredil-a več prehranskih zalog kot ponavadi.	,300**	,218**	-0,085
Zaradi epidemije COVID-19 sem hrano naročal-a po spletu bolj pogosto kot ponavadi.	,230**	0,067	-0,047
Zaradi epidemije COVID-19 sem bil-a bolj pazljiv-a, koliko hrane zavržem.	,235**	,224**	0,107*
Zaradi epidemije COVID-19 sem začel-a kupovati hrano v trgovinah, kjer je običajno nisem.	,238**	,212**	-0,006
Zaradi epidemije COVID-19 sem bolj pogosto kupoval-a hrano neposredno od kmeta bodisi prek spleta oziroma na kmetiji.	,220**	,204**	0,130**
Zaradi epidemije COVID-19 sem se bolj osredotočil-a na nakup hrane, ki je pridelana in predelana v državi, kjer trenutno živim.	,116*	,162**	0,283**
Moje nakupovalne navade, se zaradi epidemije COVID-19 niso popolnoma nič spremenile. (rekodirano)	,351**	,166**	0,002

**Korelacija je statistično značilna s < 1 % tveganjem.

*Korelacija je statistično značilna s < 5 % tveganjem.

Preglednica 7: Neparometrični testi razlik po skupinah glede na izobrazbo, samouvrstitev v družbeni razred, velikost kraja bivanja in spol

Trditev	Kruskal-Wallisov test, statistična značilnost			Mann-Whitneyev U test za neodvisne vzorce, statistična značilnost
	Izobrazba	Samouvrstitev v družbeni razred	Velikost kraja prebivanja	Spol
Zaradi epidemije COVID-19 sem si naredil-a več prehranskih zalog kot ponavadi.	0,116	0,065	0,638	0,001**
Zaradi epidemije COVID-19 sem se bolj osredotočil-a na nakup hrane, ki je pridelana in predelana v državi, kjer trenutno živim.	0,000**	0,392	0,057	0,648
Zaradi epidemije COVID-19 sem bil-a bolj pazljiv-a, koliko hrane zavržem.	0,043*	0,066	0,225	0,001**
Moje nakupovalne navade se zaradi epidemije COVID-19 niso popolnoma nič spremenile. (rekodirano)	0,038*	0,146	0,029*	0,029*
Zaradi epidemije COVID-19 sem bolj pogosto kupoval-a hrano neposredno od kmeta bodisi prek spleta oziroma na kmetiji.	0,000**	0,001**	0,705	0,438
Zaradi epidemije COVID-19 sem začel-a kupovati hrano v trgovinah, kjer je običajno nisem.	0,206	0,615	0,054	0,715
Zaradi epidemije COVID-19 sem hrano naročal-a po spletu bolj pogosto kot ponavadi.	0,008**	0,282	0,036	0,772

*** Pozor: ti testi dajejo informacijo o statistični značilnosti razlik med skupinami in ne o moči povezave, kot je to zgoraj pri Spearmanovem koeficientu v Preglednici 6)

**Razlike po skupinah so statistično značilne s < 1 % tveganjem.

*Razlike po skupinah so statistično značilne s < 5 % tveganjem.

preverjanja povezav med samoznavanjem sprememb vedenja in obeh tipov strahu ter starosti smo analizirali Spearmanove koeficiente korelacije in statistično značilnost povezav (Preglednica 6).

Rezultati so pokazali, da sta obe obliki strahu - tako strah o prehranski varnosti med COVID-19 krizo kot tudi strah o prehranski varnosti v prihodnosti - statistično značilno pozitivno povezani s skoraj vsemi oblikami samoznavnih sprememb vedenja zaradi COVID-19 krize. Slednje je v skladu s psihološkimi teorijami o učinkih strahu na posameznikovo vedenje (Witte, 1994).

Edina izjema pri tem je trditev o naročanju hrane prek spleta - slednja je pričakovano v korelaciji s strahom o prehranski varnosti med COVID-19 krizo, ni pa povezana s strahom o prehranski varnosti v prihodnosti. Po eni strani je to sicer razumljivo čez prizmo, da strah o prihodnosti ne napove nujno vedenja v sedanjosti. Vendar pri vseh drugih oblikah vedenj najdemo statistično značilno povezanost, predvsem pa jo najdemo pri primerljivih vedenjih, to je spremembah nakupnih kanalov (nakup neposredno od kmeta v živo ali prek spleta in nakup v trgovinah, kjer običajno anketiranci niso prej nakupovali). Tako je vprašanje nakupovanja prek spleta

potrebno raziskovati tudi v prihodnje, z namenom, da se ugotovi, zakaj ravno to vedenje odstopa od ostalih.

Analiza glede na starost (Preglednica 6) je pokazala srednje močne pozitivne povezave s starostjo pri treh trditvah od sedmih: pri pazljivosti glede zavržkov hrane, več nakupov neposredno od kmeta in bolj pogostih nakupih hrane, ki je pridelana in predelana v Sloveniji. V vseh treh primerih starejši statistično značilno izkazujejo spremembe vedenj v potrošnji zaradi COVID-19 krize. Pri ostalih oblikah merjenih sprememb potrošnih vedenj pa ni statistično značilne razlike glede starosti.

Kot zadnji korak so bili analizirani neparometrični testi povezanosti med samoznavanjem sprememb vedenj zaradi COVID-19 in neodvisnimi spremenljivkami izobrazbe, samouvrstitev v družbeni razred, velikosti kraja prebivanja in spola. V preglednici 7 so navedeni rezultati Kruskal-Wallisovega testa in Mann-Whitneyega U testa za neodvisne vzorce. Kot kažejo rezultati o statistični značilnosti razlik rangov med skupinami, je izobrazba najpogosteje statistično značilno povezana s spremembami vedenja, sledi spol, medtem ko sta samouvrstitev v družbeni razred in velikost kraja prebivanja statistično značilno povezani zgolj v enem od primerov

Preglednica 8: Kruskal-Wallisov test, povprečje rangov glede na izobrazbo

Trditev	Izobrazba	N	Povprečje rangov
Zaradi epidemije COVID-19 sem hrano naročal-a po spletu bolj pogosto kot ponavadi.	Srednja šola ali manj	98	195,17
	Višja šola	76	202,16
	Univerzitetna izobrazba	205	247,04
	Specialistični študij, magisterij, doktorat	79	252,88
	Skupaj	458	
Zaradi epidemije COVID-19 sem bil-a bolj pazljiv-a, koliko hrane zavržem.	Srednja šola ali manj	98	228,65
	Višja šola	75	262,79
	Univerzitetna izobrazba	204	226,36
	Specialistični študij, magisterij, doktorat	80	204,48
	Skupaj	457	
Zaradi epidemije COVID-19 sem bolj pogosto kupal-a hrano neposredno od kmeta bodisi prek spleta oziroma na kmetiji.	Srednja šola ali manj	97	185,28
	Višja šola	76	224,88
	Univerzitetna izobrazba	205	237,94
	Specialistični študij, magisterij, doktorat	80	265,87
	Skupaj	458	
Moje nakupovalne navade, se zaradi epidemije COVID-19 niso popolnoma nič spremenile. (rekodirano)	Srednja šola ali manj	96	187,73
	Višja šola	74	238,50
	Univerzitetna izobrazba	205	239,49
	Specialistični študij, magisterij, doktorat	80	237,16
	Total	455	
Zaradi epidemije COVID-19 sem se bolj osredotočil-a na nakup hrane, ki je pridelana in predelana v državi, kjer trenutno živim.	Srednja šola ali manj	97	226,49
	Višja šola	76	245,07
	Univerzitetna izobrazba	204	233,84
	Specialistični študij, magisterij, doktorat	80	204,44
	Total	457	

sprememb vedenj. V nadaljevanju so podrobneje podani rezultati o razlikah med skupinami glede na neparametrične teste samo za tiste primere vedenj, kjer so testi pokazali statistične razlike.

Kot je razvidno iz Preglednic 7 in 8, ima izobrazba pomemben vpliv na splošno vprašanje o spremembah nakupovalnih navad in na štiri oblike samozaznavnih vedenj: pazljivost pri poreklu hrane, pazljivost pri tem, koliko hrane zavržejo, pogostejše kupovanje hrane neposredno od kmeta, pogostejše naročanje hrane prek spleta. Anketiranci z višjo izobrazbo so pogostejše naročili prek spleta in neposredno od kmeta. Pri drugih oblikah učinkov pa razlike med skupinami anketirancev glede na njihovo izobrazbo niso tako enostavno začrtane v smeri višje izobrazbe (Preglednica 8). Npr. pri tem, koliko hrane zavržejo, so anketiranci s srednjo šolo ali manj in anketiranci z univerzitetno izobrazbo odgovarjali podobno, medtem ko so bili najmanj previdni anketiranci z najviš-

jo izobrazbo, najbolj previdni pa anketiranci z višješolsko izobrazbo.

Laborde in sod. (2020) opozarjajo, da bodo po COVID-19 krizi najbolj na udaru ekonomsko ranljive skupine. V naš vzorec smo uspeli zajeti predvsem skupine srednjega in višjega srednjega razreda. Kljub temu je število anketirancev, ki se sami uvrščajo v nižji srednji razred ali v delavski razred dovolj veliko, da podamo orientacijske primerjave razlik po skupinah. Pri skoraj vseh spremembah vedenja ni bilo razlik glede na samouvrstitev v družbeni razred. Izjema je zgolj vprašanje o nakupu hrane neposredno od kmeta - samo pri tem vprašanju se kažejo razlike po skupinah: s samouvrstitvijo v višji družbeni razred so anketiranci pogostejše odgovarjali, da so zaradi COVID-19 pogostejše kupovali neposredno od kmetov.

Primerjava glede na kraj prebivanja (Preglednica 10) pokaže, da kraj prebivanja večinoma nima vpliva na spremembe potrošnih vedenj zaradi COVID-19. To je

Preglednica 9: Kruskal-Wallisov test, povprečje rangov glede na samouvrstitev v družbeni razred

	Samouvrstitev v družbeni razred	N	Povprečje rangov
Zaradi epidemije COVID-19 sem bolj pogosto kupoval-a hrano neposredno od kmeta bodisi prek spleta oziroma na kmetiji.	Nižji srednji razred, nižji razred ali delavski razred	77	170,95
	Srednji razred	231	214,06
	Višji srednji razred ali višji razred	116	236,97
	Skupaj	424	

Preglednica 10: Kruskal-Wallisov test, povprečje rangov glede na velikost kraja

	Velikost kraja prebivanja	N	Povprečje rangov
Moje nakupovalne navade se zaradi epidemije COVID-19 niso popolnoma nič spremenile. (rekodirano)	Do 2.000 prebivalcev	188	229,89
	Več kot 2.000 do 50.000 prebivalcev	178	221,24
	Več kot 50.000 prebivalcev	96	253,69
	Skupaj	462	

Preglednica 11: Ustvarjanje prehranskih zalog in zmanjševanje prehranskih odpadkov. Mann-Whitneyev U test neodvisnih vzorcev, statistično značilne razlike glede na spol

		N	Povprečje rangov	Vsota rangov
Zaradi epidemije COVID-19 sem si naredil-a več prehranskih zalog kot ponavadi.	Moški	98	189,67	18587,50
	Ženska	357	238,52	85152,50
	Skupaj	455		
Zaradi epidemije COVID-19 sem bil-a bolj pazljiv-a, koliko hrane zavržem.	Moški	98	190,37	18656,00
	Ženska	357	238,33	85084,00
	Skupaj	455		
Moje nakupovalne navade, se zaradi epidemije COVID-19 niso popolnoma nič spremenile. (rekodirano)	Moški	97	201,85	19579,50
	Ženska	356	233,85	83251,50
	Skupaj	453		

sicer v nasprotju z rezultati Kušar (2020). Izjema je odgovor na splošno trditev "Moje nakupovalne navade se zaradi COVID-19 niso popolnoma nič spremenile". Pri tej trditvi je najmanjše spremembe izrazila skupina anketirancev, ki prebivajo v krajih velikih med 2.000 in 50.000 prebivalcev. Za njimi so ljudje iz manjših krajev in najbolj so se po samonavajanju spremenile navade prebivalcev večjih mest.

Primerjava glede na spol pokaže statistično značilne razlike pri splošni trditvi o spremembah navad in dveh oblikah sprememb vedenja zaradi COVID-19 (Preglednica 11): ustvarjanju prehranskih zalog in zmanjševanju prehranskih odpadkov. V vseh treh primerih ženske izražajo višjo raven sprememb kot moški. Ne zasledimo pa nobenega vpliva spola na spremembe pri nakupnih kanalih.

4 SKLEPI

COVID-19 je kriza s pomembnimi posledicami, ki segajo v vse družbene pore. Obravnava posledic izrednih razmer zaradi epidemije COVID-19 zahteva na vseh ravneh - od dobavnih verig, prekinitvev v trgovinski dejavnosti, do brezposelnosti in naraščajoče stopnje revščine, hitro, učinkovito in ciljno usmerjeno socialno zaščito za najbolj ranljive skupine prebivalstva (IFPRI, 2020). Vprašanje prehranske varnosti je v njej postalo pomembna točka razprave tako vladnih politik kot medijskega poročanja. Vprašanje o tem, v kolikšni meri vse to vpliva na strah potrošnikov o prehranski varnosti, do sedaj še ni bil odgovorjeno. Pričujoča raziskava v prvi vrsti podaja poglobljen in testiran merski instrument za spremljanje stopnje strahu o prehranski varnosti, ki ga je smiselno

uporabiti za spremljanje sprememb odzivov potrošnikov v prihodnje, glede na spremembe, ki jim še bomo priča s COVID-19 krizo ter v obdobju po krizi.

Rezultati pričujoče raziskave so pokazali, da lahko samozaznane spremembe vedenj zaradi COVID-19 pojasnimo s stopnjo strahu o prehranski varnosti trenutno in v prihodnjih podobnih krizah. Obe merjeni obliki strahu: tako strah o prehranski varnosti med COVID-19 krizo in strah o prehranski varnosti v prihodnosti, sta namreč statistično značilno, srednje močno in pozitivno povezani s skoraj vsemi oblikami samozaznanih sprememb vedenja zaradi COVID-19 krize.

Prehranska varnost je v prvi vrsti povezana s prehransko suverenostjo neke države. Pri tem je pozitiven odnos lokalnih potrošnikov do nakupa hrane lokalnega izvora še posebnega pomena. V Sloveniji smo tako v zadnjem času priča številnih promocijskim kampanjam za ozaveščanje in spodbujanje potrošnikov za nakup slovenskih pridelkov in izdelkov (MKGP, 2020b, MKGP, 2020c, MKGP, 2020č in GZS-ZKŽP, 2020a, GZS-ZKŽP, 2020b). Kar po naših podatkih še posebej izstopa pri anketiranih potrošnikih je to, da so se anketiranci po lastnem navajanju zaradi epidemije COVID-19 najbolj osredotočili na nakup živil, ki so pridelana in predelana v Sloveniji. O vzrokih lahko v tem trenutku samo špekuliramo. Po eni strani bi morebiti lahko bilo zaradi povečanih javnih pozivov potrošnikov k nakupu lokalno pridelanega, po drugi strani pa tega, da so lokalni proizvajalci v prvem valu COVID-19 imeli težave z izvozom in so bile v prvih tednih vsaj deloma prekinjene nekatere uvozne verige za agro-živilske proizvode. So pa ti rezultati v nasprotju z napovedmi Boumphrey (2020), da bo poreklo hrane manj pomembno v COVID-19 krizi. Raziskava, ki vključuje pregled odziva potrošnikov na povpraševanje lokalnih prehranskih proizvodov iz 13 držav tako v Evropi kot izven, potrjuje tezo, da so potrošniki predvsem v prvih tednih po razglasitvi epidemije COVID-19 prednostno posegali po proizvodih lokalnega izvora, saj so le-te dojemali kot varne in trajnostne (Nemes in sod., 2021). Povečano povpraševanje in podporo potrošnikov lokalnim pridelovalcem gre med drugim pripisati vpeljavi strogih omejitev gibanja prebivalstva in zaprtju držav.

Pričujoča raziskava nadgrajuje opažanja, da je v preteklih desetih letih pri nakupu slovensko poreklo pridobilo na pomenu in v nasprotju s pričakovanji podpira tezo, da je COVID-19 kriza pripomogla k večji ozaveščenosti o nakupu hrane s slovenskim poreklom. Podrobnejša analiza pokaže, da je v analiziranem vzorcu ta odziv odvisen od starosti in izobrazbe, ne pa tudi od spola, samouvrstitev v družbeni razred ali kraja prebivanja. Bolj izobraženi in starejši prebivalci so statistično značilno bolj pogosto izrazili, da so zaradi COVID-19 nakupovali hrano s slovenskim poreklom.

Glede na napovedi, da bo epidemija COVID-19 prehransko najbolj prizadela najrevnejše dele prebivalstva, predlagamo v prihodnjih analizah večji poudarek na analizi ekonomskih faktorjev in odzivov, ki jih sproža finančna ogroženost. V prihodnosti je tudi treba primerjati te slovenske podatke z drugimi državami in analizirati, ali je pri tovrstnem odzivu Slovenija edinstvena, in na tak način med drugim analizirati uspešnost tovrstnih promocijskih kampanj za časa COVID-19.

Drugi najpogostejši odziv na COVID-19 krizo je bilo ustvarjanje večjih prehranskih zalog, kar je v skladu s podobnimi raziskavami (Gerhold 2020, Kušar 2020, Wang in sod. 2020, Janssen in sod., 2021). V nadaljnjih raziskavah bi bilo pomembno izvedeti, v kolikšni meri so pred COVID-19 krizo potrošniki sploh delali zaloge hrane (npr. urbani prebivalci). Pričujoča raziskava nadalje pokaže, da se glede ustvarjanja zalog različne skupine anketirancev niso razlikovale med seboj, edina izjema je spol, kjer so ženske delale več zalog - slednje je v skladu s pričakovanji tako glede družbenih vlog kot glede raziskav, ki so pokazale, da so moški manj prestrašeni v zvezi s COVID-19 (Turnšek in sod., 2020).

Podobno pričakovano je na tretjem mestu po pogostosti bila večja pazljivost pri tem, koliko hrane anketiranci zavržejo, kar je prav tako v skladu s predhodnimi raziskavami tako v Evropi (Kušar, 2020, Janssen in sod., 2021, Vidal-Mones in sod., 2021, Theodoridis in Zacharatos, 2022, Masotti in sod., 2023), kot izven nje (Jribi in sod. 2020, Everitt in sod., 2021, Chang in sod., 2022, Allahyari in sod., 2022, Deliberador in sod., 2023). Pazljivost glede prehranskih odpadkov je glede na pričujoče podatke odvisna od spola, starosti in deloma tudi izobrazbe. Ženske in starejši so bolj previdni glede tega, koliko hrane zavržejo. To je verjetno odraz družbeno določenih spolnih vlog v gospodinjstvu in zgodovinskih razlik, ki so oblikovale starejše generacije. Slednje se verjetno bolj spominjajo drugih podobnih kriz v zgodovini. Najvišje izobraženi anketiranci izkazujejo najmanjšo previdnost pri tem, koliko hrane zavržejo, pri čemer pa presenetljivo ni statistično značilnih razlik glede samouvrstitev v družbeni razred, in tudi ne glede na kraj bivanja.

Na zadnjem mestu pri spremembah vedenja, ki jih je po navedbah anketirancev povzročila COVID-19 kriza, pa so spremembe nakupnih kanalov. Starejši, višje izobraženi in ti, ki se samouvrščajo v višji družbeni razred so zaradi COVID-19 pogosteje nakupovali neposredno od kmeta. Kar bi ta rezultat lahko pomenil, je da za razliko od ostalih vedenj, nakup neposredno od kmeta izrazito statusni simbol, kar je v prid neposredni prodaji. Po drugi strani pa nakazuje razredne razlike v smeri, da si ekonomsko prikrajšani težje privoščijo nakup neposredno od kmetov in lažje nakupujejo v večjih trgovinah. Pri tem je treba opozoriti, da ni razlik glede na kraj pre-

bivanja - da torej to, kjer anketiranci živijo ni imelo vpliva na povečanje neposrednega nakupa od kmetov zaradi COVID-19, kar je deloma presenetljivo, saj prebivalci v ruralnih okoljih načeloma lažje dostopajo do neposrednih nakupov. V prihodnje priporočamo pozornejšo spremljanje trenda neposrednih nakupov in učinka COVID-19 krize na ta trend.

V pričujoči raziskavi presenečajo rezultati o spremembah nakupovanja hrane prek spleta. Medtem ko so v slovenskih medijih poročali, da se je večina potrošnikov odločila za nakup prehranskih izdelkov prek spleta (celo v tako množičnem številu, da je bilo spletno naročanje pri večjih trgovcih z živili v določenem obdobju onemogočeno (Siol.net, 2020), pa rezultati pričujoče raziskave tega ne potrjujejo. Večina anketirancev se namreč ni strinjala s trditvijo, da so zaradi epidemije COVID-19 hrano pogosteje naročali prek spleta; tovrsten odziv je bil med najredkejšimi odzivi na krizo. Manjša pogostost je bila samo še pri vprašanju, če so anketiranci začeli kupovati v trgovinah, kjer poprej niso kupovali.

Pričujoči rezultati nakazujejo potencialne pomembne razlike pri tem, kako anketiranci gledajo na prehransko varnost. Največjo stopnjo strahu so izražali na kolektivni globalni ravni in na ravni Slovenije, manjšo stopnjo pa na individualni ravni, kjer se nakazuje miselnost, da medtem ko je družba ogrožena, se bo posameznik »sam že znašel«. V prihodnje bi bilo treba primerjati te rezultate z rezultati drugih držav, analizirati vpliv posameznikovega ekonomskega položaja in tudi v kolikšni meri sta vrtnarjenje in možnost pridelave hrane v urbanih naseljih mehanizma, s katerim si ljudje zmanjšujejo individualno raven strahu o prehranski varnosti v prihodnosti (Lal, 2020, Pulighe in Lupia, 2020). V prihodnje je potrebno nasloviti tudi dve osrednji omejitvi pričujoče raziskave: nereprezentativnost vzorca in samozaznavanje učinkov krize. Medtem ko je prvo omejitev smiselno nasloviti z raziskavo, ki bo zajela večji in bolj reprezentativen vzorec, drugo omejitev naslovimo tako, da v prihodnosti pričujoče podatke kombiniramo z analizami dejanske potrošnje na ravni države – pričujočo raziskavo pa uporabimo kot vpogled v razmišljanje uporabnikov za časa zgodovinsko relevantnega obdobja prvega vala COVID-19 v Sloveniji.

5 VIRI

- Allahyari, M.S., Marzban, S., El Bilali, H., Hassen, T.B. (2022). Effects of COVID-19 pandemic on household food waste behaviour in Iran. *Heliyon*, 8(11). Dostopno na spletu 29.10.2022, e11337.
- Aragon (2020). Merjenje sprememb odnosa do eko izdelkov. *Poročilo raziskave*. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Ljubljana, 34 s.

- Arndt, C., Davies, R., Gabriel, S., Harris, L., Makrelov, K., Robinson, S., Levy, S., Simbanegavi, W., van Seventer, D., Anderson, L. (2020). Covid-19 lockdowns, income distribution, and food security: An analysis for South Africa. *Global Food Security*, 26. Dostopno na spletu 17.7.2020. 100410. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2020.100410>
- Barcaccia, G., D'agostino, V., Zotti, A., Cozzi, B. (2020). Impact of the SARS-CoV-2 on the Italian Agri-Food Sector: An Analysis of the Quarter of Pandemic Lockdown and Clues for a Socio-Economic and Territorial Restart. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/342926998_Impact_of_the_SARS-CoV-2_on_the_Italian_Agri-Food_Sector_An_Analysis_of_the_Quarter_of_Pandemic_Lockdown_and_Clues_for_a_Socio-Economic_and_Territorial_Restart
- Bedrač, M., Bele, S., Brečko, J., Hiti, A., Kožar, M., Moljk, B.; Travnikar, T., Zagorc, B. (2020). *Poročilo o stanju v kmetijstvu, živilstvu, gozdarstvu in ribištvu 2019*. Pridobljeno s https://www.kis.si/f/docs/Porocila_o_stanju_v_kmetijstvu_OEK/ZP_2019_splosno_priloge_net.pdf
- Béné, C. (2020). Resilience of local food systems and links to food security—A review of some important concepts in the context of COVID-19 and other shocks. *Food Security*, 12, 805-822. Dostopno na spletu 11.7.2020. <https://doi.org/10.1007/s12571-020-01076-1>
- Boumphrey, S. (2020). How Will Consumer Markets Evolve After Coronavirus? *Euromonitor International*. Pridobljeno s <https://www.prensalibre.com/wp-content/uploads/2020/06/PL-PLUS-sbCovidThemesEMI.pdf>
- Brimm, K. (2020). *The moment for food sovereignty is now*. Pridobljeno s <https://civileats.com/2020/04/02/the-moment-for-food-sovereignty-is-now/>
- Chang, M., Arachchilage, W., Karunarathne, W. A. H. M., Kim, M. (2022). Residents' perceptions of household food waste during the COVID-19 outbreak in Korea. *Heliyon*, 8(11). Dostopno na spletu 11.11.2022, e11439.
- Crane, M. M., Tangney, C. C., French, S. A., Wang, Y., Appelhans, B. M. (2019). Gender Comparison of the Diet Quality and Sources of Food. Purchases made by Urban Primary Household Food Purchasers. *Journal of Nutritional Educational Behavior*, 51(2), 199-204. Dostopno na spletu 7.9.2018. <https://doi.org/10.1016/j.jneb.2018.07.016>
- Deaton, B. J., Deaton, B. J. (2020). Food security and Canada's agricultural system challenged by COVID-19. *Canadian Journal of Agricultural Economics/Revue canadienne d'agroeconomie*, 68(2), 143-149. Dostopno na spletu 18.4.2020. <https://doi.org/10.1111/cjag.12227>
- Deliberador, L. R., Santos, A.B., Silva Carrijo, P.R., Batalha, M. O., da Silva César, A., Ferreira, L.M.D.F. (2023). How risk perception regarding the COVID-19 pandemic affected household food waste: Evidence from Brazil. *Socio-Economic Planning Sciences*. Dostopno na spletu 14.1.2023, 101511.
- Delo. (2020). Pridobljeno s <https://www.delo.si/novice/slovenija/med-najbolj-izpostavljenimi-so-delavci-v-trgovinah-2/>
- Devereux, S., Béné, C., Hoddinott, J. (2020). Conceptualising COVID-19's impacts on household food security. *Food Security*, 12, 769-772. Dostopno na spletu 14.7.2020. <https://doi.org/10.1007/s12571-020-01085-0>

- Ika. Center za družboslovno informatiko, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani. (2020). Pridobljeno s www.ika.si
- Eurostat. (2018). *Methodological manual on territorial typologies*. Pridobljeno s <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/9507230/KS-GQ-18-008-EN-N.pdf/a275fd66-b56b-4ace-8666-f39754e-de66b?t=1573550953000>
- Everitt, H., van der Werf, P., Seabrook, J.A., Wray, A., Gilliland, J.A. (2022). The quantity and composition of household food waste during the COVID-19 pandemic: A direct measurement study in Canada. *Socio-Economic Planning Sciences*, 82, Part A. Dostopno na spletu 26.6.2021. 101110.
- Evropska komisija. (2020a). *Farm to Fork Strategy. For a fair, healthy and environmentally-friendly food system*. Pridobljeno s https://ec.europa.eu/food/farm2fork_en
- Evropska komisija. (2020b). Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja, Peyraud, J., MacLeod, M., Future of EU livestock: How to contribute to a sustainable agricultural sector?: Final report. *Publications Office of the European Union*. Pridobljeno s <https://data.europa.eu/doi/10.2762/3440>
- Evropska komisija. (2023). *Evropski zeleni dogovor*. Pridobljeno s https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_sl
- FAO. (1999). *Implications of economic policy for food security: a training manual*. Pridobljeno s <http://www.fao.org/3/x3936e/X3936E00.htm>
- FAO. (2003). *Assuring Food Safety and Quality: Guidelines for Strengthening National Food Control Systems*. Pridobljeno s <http://www.fao.org/3/y8705e/y8705e03.htm>
- FAO. (2008). *An introduction to the basic concepts of food security*. Rome Food and Agriculture Organisation. Pridobljeno s <http://www.fao.org/3/a-al936e.pdf>
- Ferligoj, A. (2001). *Faktorska analiza*. Pridobljeno s <http://vlado.fmf.uni-lj.si/vlado/podstat/Mva/FA.pdf>
- Freedman, D. A., Bell, B. A. (2009). Access to healthful foods among an urban food insecure population: perceptions versus reality. *Journal of Urban Health*, 86(6), 825-838. Dostopno na spletu 7.11.2009. <https://doi.org/10.1007/s11524-009-9408-x>
- Galanakis, C. M. (2020). The Food Systems in the Era of the Coronavirus (COVID-19) Pandemic Crisis. *Foods*, 9(4), 523. Dostopno na spletu 22.4.2020. <https://doi.org/10.3390/foods9040523>
- Gerhold, L. (2020). COVID-19: *Risk perception and Coping strategies. Results from a survey in Germany*. Pridobljeno s <https://psyarxiv.com/xmpk4/>
- Gregorič, M., Blaznik U., Fajdiga Turk V., Delfar N., Korošec A., Lavtar D., Zaletel M., Koroušič Seljak B., Golja P., Zdešar Kotnik, K., Robič Pikel T., Pravst I., Fidler Mis N., Kostanjevec S., Pajnkihar M., Poklar Vatovec T., Hočevar Grom A. (2019). *Različni vidiki prehranjevanja prebivalcev Slovenije v starosti od 3 mesecev do 74 let*. Nacionalni inštitut za javno zdravje, Ljubljana, 127 s. Pridobljeno s https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/razlicni_vidiki_prehranjevanja_prebivalcev_slovenije.pdf
- Grobelnik Mlakar, S., Kocjan Ačko, D., Kolmanič, A., Verbič, J., Šantavec, I., Jakop, M., Bavec, F., Bavec, F. (urednik). *Predlog izhodišč proteinske strategije za Slovenijo*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2017. 30 str. Pridobljeno s <http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/271>
- GZS-ZKŽP, Gospodarska zbornica Slovenije - Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij (2020a) #Izberislovensko, spletna kampanja. Pridobljeno s https://www.gzs.si/zbornica_kmetijskih_in_zivilskih_podjetij/vsebina/Na%C5%A1e-aktivnosti/Kampanje/-Izberislovensko
- GZS-ZKŽP, Gospodarska zbornica Slovenije - Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij (2020b) Slovensko mleko nas povezuje. Pridobljeno s https://www.gzs.si/zbornica_kmetijskih_in_zivilskih_podjetij/Novice/ArticleId/75504/slovensko-mleko-nas-povezuje
- Hiti Dvoršak, A., Bele, S. (2020a). *Stopnja samooskrbe s hrano*. Pridobljeno s <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/stopnja-samooskrbe-s-hrano?tid=1>
- Hiti Dvoršak, A., Bele, S. (2020b). *Struktura uvoza potrošene hrane*. Pridobljeno s <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/struktura-uvoza-potrosene-hrane?tid=1>
- Hiti Dvoršak, A., Bele, S. (2020c). *Pokritost uvoza hrane z izvozom*. Pridobljeno s <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/pokritost-uvoza-hrane-z-izvozom?tid=1>
- IFPRI (2020). *2020 Global Food Policy Report: Building Inclusive Food Systems*. Washington, DC: International Food Policy Research Institute. Pridobljeno s <http://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/133646/filename/133857.pdf>
- Janssen, M., Chang, B., Hristov, H., Pravst, I., Profeta, A., Millard, J. (2021). Changes in food consumption during the COVID-19 pandemic: analysis of consumer survey data from the first lockdown period in Denmark, Germany and Slovenia. *Frontiers in Nutrition*, 8(60). <https://doi.org/10.3389/fnut.2021.635859>
- Jribi, S., Ben Ismail, H., Doggui, D., Debbabi, H. (2020). COVID-19 virus outbreak lockdown: What impacts on household food wastage?. *Environment, Development and Sustainability*, 22, 3939-3955. Dostopno na spletu 19.4.2020. <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00740-y>
- Kušar, A. (2020). *Raziskava: COVID-19 in prehranjevalne navade prebivalcev Slovenije*. Pridobljeno s <https://www.prehrana.si/clanek/448-rezultati-raziskave-epidemija-covid-19-in-prehranjevalne-navade-prebivalcev-slovenije>
- Laborde, D., Martin, W., Swinnen, J., Vos, R. (2020). COVID-19 risks to global food security. *Science*, 369(6503), 500-502. Dostopno na spletu 31.7.2020. <https://doi.org/10.1126/science.abc4765>
- La Via Campesina. (2003). *Food sovereignty*. Pridobljeno s <https://viacampesina.org/en/food-sovereignty/>
- Lal, R. (2020). Home gardening and urban agriculture for advancing food and nutritional security in response to the COVID-19 pandemic. *Food Security*, 12, 871-876. Dostopno na spletu 23.6.2020. <https://doi.org/10.1007/s12571-020-01058-3>
- Masotti, M., Haar van der, S., Janssen, A., Iori, E., Zeinstra, G., Bos-Brouwers, H., Vittuari, M. (2023). Food waste in time of COVID-19: The heterogeneous effects on consumer groups in Italy and the Netherlands. *Appetite*, 180, 1-11. Dostopno na spletu 17.9.2022. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2022.106313>

- MKGP, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (2020a). *Strateški načrt skupne kmetijske politike 2021–2027. Splošne značilnosti Slovenije in slovenskega kmetijstva. Analiza stanja*. Pridobljeno s https://skp.si/wp-content/uploads/2019/09/0_SN_SKP_21-27_Splosne_znacilnosti_Kmetijski_sektorji_Analiza.pdf
- MKGP, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (2020b). Naša super hrana, spletni portal. Pridobljeno s <https://www.nasasuperhrana.si/>
- MKGP, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (2020c). Ekološko in lokalno je idealno! Pridobljeno s <https://www.gov.si/novice/2020-04-30-ministrstvo-zace-nja-z-vseslovensko-kampanjo-ozavescanja-ekolosko-in-lokalno-je-idealno/>
- MKGP, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (2020č). Poziv ministrstva potrošnikom: Podprimo slovenskega kmeta in živilsko industrijo. Pridobljeno s <https://www.facebook.com/watch/?v=1061793864195426>
- Nemes, G., Chiffolleau, Y., Zollet, S., Collison, M., Benedek, Z., Colantuono, F., Dulrsrud, A., Fiore M., Holtkamp, C., Kim, T-Y., Korzun, M., Mesa-Manzano, R., Reckinger, R., Ruiz-Martínez, I., Smith, K., Tamura, N., Viteri, M.L., Orbán, E. (2021). The impact of COVID-19 on alternative and local food systems and the potential for the sustainability transition: Insights from 13 countries. *Sustainable Production and Consumption*, 28, 591-599. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.06.022>. Dostopno na spletu 23.6.2021.
- NIJZ. Nacionalni inštitut za javno zdravje. (2023). *Varnost živil*. Pridobljeno s <https://nijz.si/moje-okolje/varnost-zivil/>
- Niles, M. T., Bertmann, F., Belarmino, E. H., Wentworth, T., Biehl, E., & Neff, R. (2020). The early food insecurity impacts of COVID-19. *Nutrients*, 12(7), 2096. Dostopno na spletu 15.7.2020. <https://doi.org/10.3390/nu12072096>
- Pulighe, G., Lupia, F. (2020). Food first: COVID-19 outbreak and cities lockdown a booster for a wider vision on urban agriculture. *Sustainability*, 12(12), 5012. Dostopno na spletu 19.6.2020. <https://doi.org/10.3390/su12125012>
- Resolucija o nacionalnem programu o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva »Naša hrana, podelželje in naravni viri od leta 2021« (ReNPURSK). Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO125>
- Siol.net. (2020). Pridobljeno s <https://siol.net/posel-danes/novice/trgovine-skoraj-prazne-na-spletu-gneca-521180>
- Slovenske novice. (2020). Pridobljeno s <https://www.slovenskenovice.si/bralci/slovensci-izropali-trgovine-dolocene-izdelkov-prakticno-ni-vec-foto-in-video-288316>
- Strateški načrt skupne kmetijske politike 2023-2027. Pridobljeno s <https://skp.si/skupna-kmetijska-politika-2023-2027>
- Theodoridis, P.K., Zacharatos, T.V. (2022). Food waste during Covid-19 lockdown period and consumer behaviour – The case of Greece. *Socio-Economic Planning Sciences*, 83. Dostopno na spletu 20.5.2022, 101338. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2022.101338>
- Turnšek, M., Brumen B., Rangus M., Gorenak M., Mekinc J., Lešnik Štuhec T. (2020). Perceived Threat of COVID-19 and Future Travel Avoidance: Results from an Early Convenient Sample in Slovenia. *Academica Turistica*, 13(1), 3-19. <https://doi.org/10.26493/2335-4194.13.3-19>
- Vidal-Mones, B., Barco, H., Diaz-Ruiz, R., Fernandez-Zamudio, M.-A. (2021). Citizens' Food Habit Behavior and Food Waste Consequences during the First COVID-19 Lockdown in Spain. *Sustainability*, 13(6), 3381. Dostopno na spletu 18.3.2021. <https://doi.org/10.3390/su13063381>
- Zhang, T., Chen, J., Grunert, K.G. (2022). Impact of consumer global–local identity on attitude towards and intention to buy local foods. *Food Quality and Preference*, 96. Dostopno na spletu 16.10.2021, 104428. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2021.104428>
- Žurnal24. (2020). Pridobljeno s <https://www.zurnal24.si/slovenija/slovensci-delajo-zaloge-se-je-ljudem-zmesalo-ni-vec-riza-in-makaronov-342379>
- Wang, E., An, N., Gao, Z., Kiprop, E., Geng, X. (2020). Consumer food stockpiling behavior and willingness to pay for food reserves in COVID-19. *Food Security*, 12(4), 739-747. Dostopno na spletu 6.8.2020. <https://doi.org/10.1007/s12571-020-01092-1>
- Witte, K. (1994). Fear control and danger control: A test of the extended parallel process model (EPPM). *Communications Monographs*, 61(2), 113-134. Dostopno na spletu 2.6.2009. <https://doi.org/10.1080/03637759409376328>